

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРИЗВИЩЕВОГО АНТРОПОНІМІКОНУ

Булава Н. Ю.

канд. філол. наук, доцент,

викладач кафедри мовознавства

Вінницького національного технічного університету

м. Вінниця, Україна

Сучасні українські прізвища характеризуються багатою інформативністю, оскільки протягом декількох століть їхнього становлення вони взаємодіяли з онімною та апелятивною лексикою. У зв'язку з цим необхідно розкрити історію виникнення та розвитку, особливості функціонування і структуру цього своєрідного класу лексики, а також дослідити ці мовні одиниці із загальнолінгвістичної, історико-культурної позиції. Одним з ономастичних різновидів є антропоніміка, що займається загальними та окремими теоретичними і прикладними питаннями найменування людей.

Особливо важливі й цікаві для науки прізвища, які можна розцінювати як одне з джерел історії мови, оскільки вони здатні зберігати явища, актуальні для певних історичних періодів [1, с. 248].

Початок наукового вивчення української антропонімії цілком закономірно пов'язують з іменами мовознавців 2-ої половини ХІХ – початку ХХ ст.: В.Охримовича, А. Степовича, М.Ф. Сумцова, І.Я. Франка, В. Щербини, В.М. Ястребова. Праці цих учених містять цінний ономастичний матеріал, вони присвячені важливим теоретичним питанням, зокрема походженню окремих антропонімічних категорій, їх семантиці й словотвору. Проте ґрунтовний та системний розвиток цієї галузі науки припадає на 60 – 80-ті роки ХХ ст. У цей період з'являється значна кількість наукових праць, об'єктом аналізу яких стає словотвірна специфіка антропонімів, їх семантика; організовуються й проводяться міжнародні всеукраїнські ономастичні конференції, семінари; виходять з друку ономастичні збірники. Великий внесок у вивчення слов'янської антропонімії зробили українські дослідники – С.П. Бевзенко,

В.О. Горпинич, Л.Л. Гумецька, М.О. Демчук, І.М. Желєзняк, Ю.О. Карпенко, Р.Й. Керста, І.І. Ковалик, О.Д. Неділько, Ю.К. Редько, М.Л. Худаш, П.П. Чучка; російські – В.Д. Бондалетов, С.І. Зінін, В.А. Никонов, Н.В. Подольська, О.М. Селіщев, О.В. Суперанська, В.К. Чичагов, Л.М. Щетинін; білоруські – М.В. Бірило, М.Я. Гринблат, А.К. Устинович та інші вчені-ономасти.

Українська антропонімічна наука має значні досягнення у вивченні історичної й сучасної антропонімії, зокрема у дослідженні прізвищ, де головною залишається словотвірна проблематика. У цьому напрямі виконано численні розвідки С.П. Бевзенка, Л.Л. Гумецької, А.М. Залеського, О.Д. Неділько, З.Г. Ніколаєнко, І.Д. Сухомлина, М.Л. Худаша на матеріалі українських прізвищ XVII – XVIII сторіч. Увагу дослідників привернули й питання лексико-семантичної класифікації прізвищ (Ю.К. Редько, І.Д. Сухомлин, М.Л. Худаш, П.П. Чучка), їх етимологічний аналіз (А.О. Білецький, О.Я. Добровольська, О.Б. Ткаченко, І.Д. Фаріон, П.П. Чучка), акцентологічні особливості (І.О. Варченко), а також лексикографічне опрацювання цього лексичного масиву (словники, укладені В.О. Горпиничем, Я.О. Пурою, Ю.К. Редьком, І.Д. Сухомлином, І.Д. Фаріон, П.П. Чучкою).

Завдяки системному науковому вивченню українського антропонімікону, ця лінгвістична галузь уже має апробований комплекс методів дослідження, ґрунтовно розроблену теорію, відповідну терміносистему. Незважаючи на помітні успіхи, в українській антропоніміці й досі існують проблемні аспекти, які вимагають подальших розробок. Так, дослідження прізвищ, як правило, здійснюється на синхронічному рівні, історична ж антропонімія рідше стає об'єктом вивчення. Дискусійним залишається й питання словотвірної класифікації антропонімів. У працях ономасти нерідко змішують принципи словотвірного аналізу прізвищ з принципами морфологічного аналізу, не розмежовують суфікси прізвищеві й суфікси непрізвищеві, визначають різну кількість актуальних способів творення прізвищ. Невирішеною залишається проблема визначення автохтонності словотвірних прізвищевих типів, їх територіального поширення. Також вимагає обґрунтування наявна лексико-

семантична класифікація прізвищ, оскільки вона спирається на різні критерії. Необхідно виробити універсальну лексико-семантичну класифікацію, яка б урахувала специфіку цього класу лексики. Сьогодні розширюються амплітуда антропонімічних досліджень, поглиблюється вивчення складників української антропонімічної системи в різні історичні періоди її розвитку, у синхронії та діахронії, удосконалюється загальна теорія оніма, активно розробляється літературна й фольклорна антропонімія, з'ясовується специфіка перекладу антропонімів та ін. На думку М.О. Демчук, наявні досягнення в галузі української антропонімії (як історичної, так і сучасної) на загальнослов'янському антропонімічному фоні ще дуже скромні. Саме тому дослідження цих мовних явищ у широкій науковій перспективі є актуальним й одним із першочергових [2, с.3].

У цьому аспекті вчені-ономасти наголошують на важливості всебічної наукової кваліфікації прізвищевих складників національного антропонімікону, що уможливить створення загальнонаціонального словника прізвищ, відповідних атласів, які б давали уявлення про українську антропонімічну систему загалом та розкривали специфіку зазначеного класу. Цей комплекс завдань можна розв'язати через детальний аналіз прізвищ усіх регіонів. У вітчизняній ономастиці праці, присвячені регіональному дослідженню прізвищ та прізвищевих назв, охоплюють такі українські етнічні території: Закарпаття (П.П. Чучка), Бойківщина (Г.Є. Бучко), Лемківщина (С.Є. Панцьо), Верхня Наддністрянщина (І.Д. Фаріон), Гуцульщина (Б.Б. Близнюк), північна Тернопільщина (С.В. Шеремета), Правобережне Побужжя (Т.Д. Космакова), Північне Лівобережжя (О.Д. Неділько), Полтавщина (І.Д. Сухомлин), Лубенщина (Л.О. Кравченко), Кіровоградщина (Т.В. Марталого), Опілля (Г.Д. Панчук), Буковина (Л.В. Кракалія), Нижня Наддніпрянщина (І.І. Ільченко), Дніпровське Припоріжжя (І.А. Корнієнко).

Дослідження антропонімікону Донеччини зумовлено необхідністю детально проаналізувати відображення історії, культури, ментальності та інших характерних рис населення цього регіону у прізвищевих феноменах. Прізвища

цього регіону не були предметом спеціального ономастичного вивчення, тому ці антропооснови необхідно досліджувати з погляду збереження у їх складі архаїчної, рідковживаної, а іноді й втраченої лексики, а також з погляду відповідної словотвірної специфіки, оскільки у твірних основах наявні не лише активні, а й давні словотворчі елементи. Сучасний антропонімний матеріал східних областей України був предметом уваги В. Д. Познанської [3], Н. Ю. Булави [4], Ю. М. Новикової [5]. Дослідники вивчали семантику і будову сучасних прізвищ певних районів Донеччини в синхронному плані. Діахронія, а стосовно Слов'янщини і синхронія детально проаналізовано Р. М. Падалкою [6]. Такий усебічний системний підхід до вивчення прізвищ Донецького регіону готує наукове підґрунтя для картографічних і міжрегіональних студій у галузі української антропоніміки.

Проте антропонімічні дослідження синхронного і діахронного напрямку будуть вічно актуальними, оскільки вічне людське суспільство і його антропонімія, що розвивається і змінюється, а відповідно, дослідження регіональної специфіки цієї території й доповнення загальної картини антропонімікону східної України буде привертати погляди науковців до цього лінгвістичного матеріалу. У прізвищевому відношенні Донеччина становить цікавий феномен, оскільки вона з давніх часів заселялася майбутніми вугледобувачами, вихідцями з різноманітних регіонів України, Росії, Середньої Азії, Близького Сходу, Кавказу, які прибували сюди зі своїми прізвищами або одержували їх тут вперше при оформленні на поселення.

Література:

1. Кривошекова-Гантман А.С. Фамилии как источник истории языка и его носителя // Актуальные проблемы и лексикографии. – Пермь, 1972. – С.248 – 253.
2. Демчук М.О. Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV – XVII ст. / М.О. Демчук. – К.: Наук. думка, 1988. – 170 с.
3. Познанская В. Д. Антропонимия Юго-Восточной Украины: Автореф. дис. ... к. филол. н. / В.Д. Познанская. – Х., 1983. – 19 с.

4. Булава Н. Ю. Сучасні українські прізвища північної Донеччини: Автореф. дис. ... к. філол. н. / Н.Ю. Булава. – Одеса, 2005. – 20 с.

5. Новикова Ю. М. Семантико-словотвірна структура прізвищ центральної і східної Донеччини: Автореф. дис. ... к. філол. н. / Ю.М. Новикова. – Одеса, 2008. – 22 с.

6. Падалка Р. М. Динаміка прізвищ Слов'янського району Донецької області (кінець ХІХ – початок ХХІ ст.): Автореф. дис. ... к. філол. н. / Р.М. Падалка. – Д., 2009. – 26 с.